

Joachim Rønnow på Hjortholm

Det var i begyndelsen af juni, og søen lyste. Joachim Rønnow (1500-1542) iagttog synet og nød det. Den unge Roskildebisp havde trukket sig tilbage til sit gods Hjortholm ved Furesøen nord for København. Her kunne han finde ro og lade op til den store processionsdag, hvor Guds legeme blev fejret, morgendagens store begivenhed. Rønnow holdt af festen og tænkte på, hvor mange folk den kunne samle for bare få år siden. I år var han selv i tankerne andetsteds, for et faretruende oprør var brudt ud. Det kunne blive rigtig slemt.

Endnu en gang så Rønnow på brevet i sin hånd, som han havde dikteret til sin skriver. Var det nu godt nok? Det var altid en svær øvelse at bringe dårlige nyheder, men som kansler var det hans pligt at gøre det. Modtageren var hertug Christian (1503-1559), Frederik 1.s (1471-1533) ældste søn. Gid Christian ikke havde sympatiseret med denne tyske munk ved navn Luther (1483-1546). Så havde rigsrådet jo kunnet vælge ham året før som efterfølger til gamle kong Frederik. Rønnow fik et billede af majestæten på nethinden, og endnu en gang fik han den tanke, om han havde tjent Herren og ikke Djævelen? Gud gav mennesket prøvelser, og ikke

Malmø nød stor fremgang i løbet af 1300- og 1400-tallet. Øresundsregionen var i rivende udvikling, og byen fik en fast plads i handlen på Skånemarkedet, hvor købmænd fra flere steder i Europa hvert år mødtes. På tysk blev byen opkaldt efter sin placering som Øresunds albu mod øst, Elbogen.

|| Georg Braun, Frans Hogenberg og Simon Nouellanus/Det Kgl. Bibliotek

alle bestod, så meget var sikkert. Lige her og nu var det ham selv, der blev prøvet. Som ulykkerne dog væltede ind over ham.

”Oprør i Malmø”, det var de ord, han havde valgt i brevet. Så kunne hændelserne ikke udtrykkes med større afstandtagen. At lensmanden på Malmø Slot var blevet fængslet af oprørerne og flere adelsmænd med ham, havde han også meddelt. Men han havde tiet med den viden, som Malmøs borgmester, Jørgen Kock (-1556), havde delt med rigsrådet. Det var mistro til Lundekirken, som havde fået oprørske borgere i byen til at handle, skrev Kock, for ærkebispens pønsede på at fratage Malmøs evangeliske prædikanter deres frihedsbreve, og det skulle ske ved fordækt at føre egne knægte ind på Malmøhus og derfra angribe byen. Som forholds-

regel havde borgerne ladet borgen nedbryde. Disse kendsgerninger skulle en luthersksindet og mulig kommende konge ikke få lov at høre. Derimod var Rønnow tilfreds med, at han havde fået skrevet, at rasende borgere sammen med almuen var i gang med at plyndre og rasere adelige godser, for den slags vandalisme forstod holstenerne. Samtidig ville de indse, at danskerne ikke for indeværende kunne undvære flere ryttere end de 180, som han havde lovet hertug Christian i brevet.

Men alle de rygter, som luften var så tyk af, dem havde Rønnow knap berørt i brevet. Og på sin vis var de det mest foruroligende. Jo, antydet dem havde han med ordvalget: ”Og har de i Malmø deres ambassadører i Lübeck”. Det var den milde version. Rygtet ville vide, at de udsendte borgere havde fået lybækkerne til at love Malmø militær støtte mod ærkebispem. Heldigvis var Lübecks hærleder, grev Christoffer af Oldenburg (ca. 1504-1566), allerede gået i brechen for at befri gamle kong Christian (1481-1559) og havde krydset grænsen til Holsten, så rygtet måtte tale usandt. Og havde hertug Christian ikke netop bedt om danske ryttere til at modstå samme angreb? Alligevel skutede Rønnow sig. For hvad ville der ikke ske, om Christoffer angreb Danmark?

Rygter var af natur andenhånds, det vidste Rønnow, men minsandten om ikke de førende biskoper i kongeriget Danmark også var det. Ærkebiskopen var jo ikke indsat i embedet af paven, som han retmæssigt skulle være. Rønnow selv var også kun udvalgt, *electus*! Tænk, at det skulle overgå ham, adels sønnen fra Hvidkilde, hvis farbror havde været Odensebiskop! Udvalgt var Rønnow på femte år, som var han en sølle sognepræst, der ventede på embede. Det var *nederen*, som pøblen ville udtrykke det. Men værst af alt, en konge havde riget heller ikke,

end ikke en udvalgt. Måske rigsrådet alligevel skulle have valgt hertug Christian?

Rønnow kneb sig i armen. Nu begyndte det at køre i ring for ham. Det udsatte kongevalg havde han jo støttet. Rigets kansler standsede sin gang og kaldte på en tjener. Nu var det tid at få brevet til Christian af sted.

Arvefølgekrig og borgerkrig

Sådanne eller lignende overvejelser gjorde den sidste katolske biskop i Roskilde, Joachim Rønnow, sig onsdag den 3. juni i året 1534. Og tingene gik lige så galt, som han frygtede: Blot 19 dage efter brevets afsendelse til hertug Christian på Gottorp, gik grev Christoffer i land ved Skovshoved nord for København, og i løbet af den næste måneds tid tog han Sjælland, godt hjulpet af bønder og borgere. Skåne faldt umiddelbart efter. Dermed var Grevens Fejde en realitet. Strengt taget var fejden begyndt tidligere samme år, nemlig den 18. maj da den lybske hærfører Markus Meyer (-1536) krydsede grænsen mod Holsten. Rønnow troede, det var et reelt angreb, men i virkeligheden var det kun begyndelsen til en stor lybsk plan. En af ambassadørerne fra Malmø i Lübeck formulerede det sådan: ”Verden har i tusinde år ikke stået så gunstig for at vinde Danmark og Sverige som nu”.

Navnet på de uroligheder og krigshandlinger, der fandt sted i de næste år frem til 1536, er siden samlet under betegnelsen Grevens Fejde. Den danske historiker Arild Huitfeldt (1546-1609) benyttede den i 1595 med nogen tvivl, for nogle kalder krigen ”grevens fejde [...] andre [...] den lybske fejde”. Fra tysk side er man mere nøjagtig, idet man kalder krigen for grevernes fejde (*Die Grafenfehde*). Det refererer til, at fra november 1534 måtte grev Chri-

stoffer dele magten med grev Johan Hoya (-1535), noget, den danske tradition overser.

Af flere grunde kan man begræde, at begivenheden Grevens Fejde har fået det navn. Fejdens indhold er i forvejen ikke let at formidle, og når det første, som folk spørger om, er, hvem denne greve så var, er man allerede på vej ud ad en tangent, for grev Christoffer var først og fremmest en stråmand for andres interesser, ligesom Johan Hoya også var det. For det andet, og det er væsentligere, betyder betegnelsen i en dansk sammenhæng, at begivenheden straks bindes til årene 1534-1536, for det var kun i de år, greverne var aktive feltherrer. Men som Rønnow rigtigt reflekterede, så begyndte det hele jo året før, i 1533, med et udsat, dansk kongevalg. Med en kronologi, der hedder 1533-1536, burde konflikten kaldes ”Den danske Arvefølgekrig”. For det var det, den var. Et sådant navn ville samtidig være til at forstå. Når krigen aldrig har fået det navn, skyldes det alene sejrherren, den senere Christian 3., for ifølge ham havde kun han arvekrav på den danske trone. Mere herom i bogens afsluttende kapitler.

Året 1533 er under alle omstændigheder vigtigt at holde fast i. Med et moderne begreb hentet fra politologien ville Frederik 1.s bortgang kunne kaldes *a critical juncture*. Hermed menes et afgørende øjeblik for udviklingen, hvor en indtruffen hændelse kalder på mange løsningsmuligheder, muligheder, som hver især har indbyggede farer. Når magthaverne så alligevel skal vælge, får situationen kritisk karakter.

Sagen var jo, at Frederik 1. var død som tronraner, idet Christian 2., hans forgænger, havde været lovformelig konge. Men situationen i 1533 var langt mere kompliceret end som så. For ”den onde farbroder”, som nationalsindede historikere sidenhen har kaldt Frederik 1., havde jo ikke selv bedt om at blive

dansk regent; han var hidkaldt af jyske bisper og adelige, som ikke længere ville have Christian 2. til konge. Dette spillede afgørende ind ved det udsatte kongevalg i 1533, for af den grund var det udelukket at henvende sig til Christian 2. eller en arving til denne. Teknisk set var det også umuligt, al den stund han sad fængslet i Sønderborg, en fængsling, der kun kunne ophæves, om alle parter var enige. Vendte det vælgende rigsråd så blikket mod Frederik 1.s sønner, var den ældste af Frederiks første ægteskab, hertug Christian, det oplagte valg. Men bisperne, der var fødte medlemmer af rigsrådet, måtte naturligvis være imod det, fordi han var erklæret protestant, dvs. tilhænger af Luther.

Denne korte præsentation af kongevalget 1533, der endte med at blive udsat, har flere komponenter i sig, komponenter, som hver især indeholdt oplagte farer. Begynder vi bagfra, handler bispernes front mod hertug Christian om, hvilken tro kirken fremover skulle forkynde. Uanset om rigsrådet fastholdt middelalderkirkens læregrundlag, eller det hældede mod en evangelisk-luthersk forståelse, indbød begge valg politisk store komplikationer.

Det gjaldt også næste komponent, nemlig den sociale sammensætning af tilhængere bag Christian 2. og Frederik 1. Her stod forenklet udtrykt borgere og bønder på Christians side, og adel og kirke på Frederiks. Disse sociale spændinger blev forstærket af kongevalgets udsættelse, og dybt uforenelige som de var, går der en lige linje herfra frem til Malmøs oprør i majdagene 1534. Af samme grund er det helt korrekt, når Grevens Fejde betegnes som en borgerkrig.

Men byerne kunne jo ikke stå alene. Skulle de klare sig i kampen mod herrestænderne, kirke og adel, måtte de have støtte, og støtter, der var stærke nok, kunne kun findes i udlandet. Her kommer

Christian 2.s flugt til Nederlandene i 1523 skærpede modsætningerne i det danske rige. Nogle blev ved med at se ham som landets rette konge, andre støttede indkaldelsen af hertug Frederik fra Slesvig og Holsten. Ikke mindst byerne mod øst, som havde nydt godt af Christians politik mod Sverige, holdt fast i hans nordiske handelskompagni fra 1520 og forblev loyale. Den landflygtige konge opmuntrede disse kredse ved at sende kobberstik ind i landet med ham som Danmarks legitime hersker.
|| Lucas Cranach den Ældre/Statens Museum for Kunst/open.smk.dk

lybækkerne ind i billedet. Imidlertid er det fuldstændig naivt at tro, at den mægtige hansestad mod syd blandede sig blot for at støtte danske byer. Lübeck havde naturligvis sin egen dagsorden, og den bestod i at få besat den danske trone med en for dem trofast allieret. Som vi siden skal se, kunne flere opfylde denne betingelse. Den tredje dimension er dermed international og handler om de fyrstehuse, som på den ene eller anden måde kunne fremlægge arvekrav på den danske trone, og som samtidig ville kunne tilgodese lybske handelsinteresser.

Den sidste store komponent var den danske stats fremtidige konstruktion. Til og med Christian 2.s flugt til Nederlandene i april 1523 havde Kalmarunionen eksisteret. Samme år havde Sverige løsrevet sig og valgt sin egen konge, Gustav Eriksson (Vasa) (1496-1560), men det efterlod stadigvæk Norge, de nordatlantiske områder og øen Gotland i en uafklaret situation. Frederik 1. havde med nød og næppe formået at fastholde Norge, men sagen var, at landet i 1520'erne og 1530'erne stod lige så splittet som Danmark. Men Norge var katolsk. Heri lå der en latent spænding i forhold til en ny konges kristne ståsted. Det modsatte gjaldt for hertugdømmerne. Her havde unge hertug Christian afprøvet flere lutherske eksperimenter i 1520'erne. Kunne rigsrådet finde et kongsemne, som både tilgodeså Norges såvel som hertugdømmernes interesse, ja, kunne det overhovedet undgå at sprænge den gamle statskonstruktion, konglomeratstaten?

Det er disse komponenter, det reformatoriske, de sociale modsætninger, arvekrav og handelsinteresser samt den gamle konglomeratstats fortsatte eksistens, der alle var på spil i den arvefølgekrig, der her stadigvæk bærer navnet Grevens Fejde, og hvis indhold det er denne bogs mål at udfolde.